

I ente 1916 : De zaaier.
(Jordaen in « De Notenkraker »).

overeind en men kan zich nu nog een levendige voorstelling maken hoe het er heeft uitgezien toen het nog een Fransche bezetting had.

De bewoners zijn uit deze streek blijkbaar reeds lang verdwenen. Maar aan de Fransche soldaten herinneren nog de barrikades, die opgebouwd zijn uit los opgestapelde stukken steen en van boven met zoden zijn overkapt als middel tegen het gevaarlijke afsplinteren. Zooals men bij loopgraven altijd onmiddellijk het onderscheid ziet tusschen het werk der Franschen

en Duitschers, zoo ziet men het ook bij dezen barrikadenbouw.

De Duitschers gebruiken daarvoor steeds de minder gevaarlijke zandzakken.

De Fransche dekkingen zijn schilderachtiger, die der Duitschers praktischer.

Langs de straten van de verwoeste dorpen, tusschen de ingestorte huizen door, liggen de onderaardsche, bomvrije verblijven der Duitsche krijgslieden. Ze zijn lang niet zoo aangenaam ingericht als ik ze elders heb gezien. Daarvoor is de grond te nat en te leemig. Primitieve hollen zijn 't en niets meer dan dat. Toch er is zoo een nieuw dorpsleven ontstaan, niet op, maar onder de ruïnen.

Aan den ingang van het dorp staan meestal nog de borden met inlichtingen voor automobilisten. Snerpande spot lijkt het, als men soms bij het binnenrijden van de steenwoestenij met groote letters geschilderd ziet : « Attention aux enfans ».

Wegwijzers en automobiëlborden zijn vaak over groote uitgestrektheden de eenige herinneringen aan den beschavingstoestand van de vervlogen vreedzame tijden ; soms echter ook roestige landbouwwerktuigen, omgevalven wagens en koetsen in de slooten langs den weg.

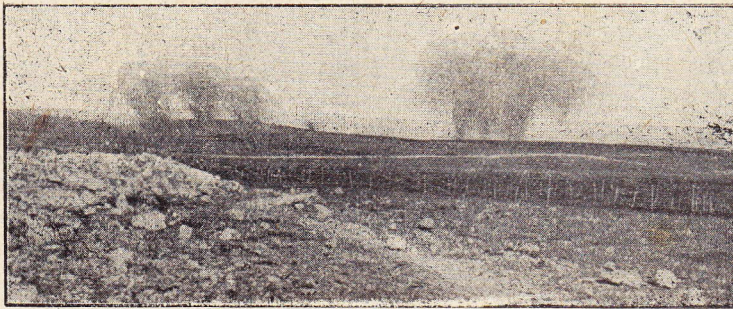
Schilderachtig is het land toch, in al zijn troosteloosheid. In de dalen zijn groote legerplaatsen van kolonnen, die wemelen van leven en bedrijvigheid en van verzadigde kleuren.

Kampvuren flikkeren tusschen boomen en vervullen hooge boschjes met een blauwig waas. Er is iets avontuurlijks in deze tafereelen, er hangt een zoo sterke sfeer over van zwervers- en kriegsleven, dat ik ze nu, na zoo lange oorlogservaring, nog vaak als iets onwerkelijks, tooneelmatig kan gevoelen, of als een fantastische, bewogen droom.

Het is, vooral tegen den avond, als men door het verlaten land rijdt, zoo moeilijk om aan den bloedigen ernst van dit alles te gelooven. In de verte kruisen, hoog aan den hemel, een paar vliegtuigen. Witte en ook donkerder rookpluimen springen erom heen met een kort, vurig flikkeren, als plotseling te voorschijn getooverde bloemen. Zij vermeederen zich tot een kudde van rollende, vaste wolkjes. Een aardig spel lijkt het, ofschoon het niets anders is dan het ontploffen der shrapnells, die op de vliegers gemunt zijn. Een dozijn « ballons captifs » staan in de lucht, als een groote feestvertooning. Het zijn de verspieders voor het vernietigend vuur van duizenden kanonnen misschien. Vuurtrekkingen blinken over de heele vlakte ; hun gerommel wordt overstemd door het geraas van den motor.

Vele Roode Kruiswagens rijden langzaam voorbij. De voerlieden zitten zoo kalm bedachtzaam op den bok, dat men moeilijk tot het besef kan komen, hoe daarin zieke, gewonde menschen liggen te kermen van pijn, bij iederen stoot van den wagen op den stukgereden weg.

Ergens op het veld staat een batterij veroverde kanonnen. Zij zien er bemodderd, roestig, ver-

De « Mort-Homme » en heuvel 287 in Mei 1916.

vallen uit als getuigen van veldslagen uit een ver verleden.

Eenige dagen vroeger waren zij misschien nog pronkstukken om te zien, in hun flinke, welverzorgde, glimmende slankheid. Het is of een veroverd kanon even schrikbarend snel, zoo plotseeling veroudert als een stervende.

Ik zie het ook aan de soldaten, dat het besef van de werkelijkheden van den oorlog niet blijvend in hen doordringt.

Een oogenblik ongetwijfeld, onder trommelvuur of voor een bestorming. Maar als dit voorbij is, is de zorg ook weer voorbij, en als het nog eenige dagen in het vooruitzicht ligt, dan is het nog geen verschrikking.

De stemming is nu om Verdun, na de hevige stormaanvallen, niet minder gemoedelijk en opgewekt dan bij Pinsk, waar ik ruim twee weken tevoren was en waar sedert vier maanden vrede heerschte.

De waarnemer op het gevaarlijkste waarnemingspunt tegenover Douaumont staat in een primitieve dekking even vergenoegd bezig voor zijn schaarverrekijker gebukt, als een schoenmaker gebogen zit over zijn leest. Gevaar? Men kan een granaat op het hoofd krijgen, zooals zoovele anderen, maar in hun allerinnerlijkste gelooven zeer weinigen dat van zichzelf.

Bij een dorp komen wij eenige lichtgewonden tegen, die op weg zijn naar een veldambulance. Vele anderen gaan denzelfden weg, zonder er bijzonder acht op te slaan.

« Hebt gij kranten? » roepen velen ons toe, of schreeuwen ons het nieuwste nieuws na, vlak hier uit de buurt, dat wij al drie dagen weten. Zij maken ongeveer een indruk als scheepswerf-arbeiders, die van hun werk naar huis terugkeeren. Overmoedige kwajongens zijn er tusschen, en bejaarde, baardige mannen, die, met de handen in den zak, bedaard tevreden aan hun pijp zuigen.

Wij houden stil in een dorp, waar het wemelt van rondsloeterende soldaten. Zij loopen nieuwsgierig te hoop om onze automobielen, zonder echter een gesprek aan te knopen. Zij hebben de als vijandigheid aandoende koelheid van iedere volksmenigte, een nieuwsgierigheid, die nuchtere naturen als een spottende uitdaging gevoelen. Een troep staat de menageketels leeg te lepelen. Er is een stemming en houding als voor

de poort van een groote fabriek, tegen het einde van het schaftuur. En daarbij worden voor de ambulance, tien meter van ons af, steeds door gewonden ingeladen, in de na elkaar opschuivende Roode Kruiswagens. Weinigen letten erop.

Ik zie de gele, apathische gezichten van zwaar-gekwetsten, hun stomme passiviteit snijdt mij door de ziel. Deze honderden mannen, die nu evengoed daar op de baar hadden kunnen liggen en waarvan er velen binnen enkele dagen misschien een dergelijk of erger lot kan treffen, schijnt het niet te raken; het inladen van gewonden schijnt voor hen een oorlogsverschijnsel of een taak, als het stoken van de veldkeuken daar om den hoek, of als het poetsen van geweren, waarmede eenigen bezig zijn; een plicht, dien men zoo goed en ook zoo liefderijk doet, maar waardoor men zich niet uit zijn alledaagsche gevoelens laat brengen. Ongevoeligheid?

Daar zien deze mannen tenslotte niet naar uit. Wie hen kent, weet, dat dit ook de aard niet is van dit type soldaten. Zij wagen desnoods hun leven, niet alleen om gewonden te redden, maar zelfs om dooden te begraven. Men pantsert zich echter zooveel mogelijk tegen een dieper besef van het bittere van den toestand. Het onherstelbaar gebeurde moet als feit worden aanvaard en mag niet de opgewektheid, die men zich onder alle omstandigheden verworven heeft, aan het wankelen brengen.

Wie trekt zich hier iets aan van het aanzwellen of stiller worden van het kanongedonder? Men spreekt er misschien eens over, dat de Franschman zoo weinig schiet, en men redeneert er dan over, wat hij daarmede kan voorhebben. Over het algemeen echter hebben deze mannen geleerd zich over niets meer te verwonderen. Zij zijn zoo gestaald tegen alle emoties des levens, dat zij niet eens meer hoorbaar mopperen, als onze automobielen hen in het voorbijrijden met opgullende vloeibare modder overstelpen. En zij ontzien zich toch waarlijk niet hun hart lucht te geven, als zij drang daartoe gevoelen.

Om zich te verbazen was er voor ons zooveel tmeer reden in deze buurt. Wij hebben ons zoo vertrouwd gemaakt met het verstoppertjesspel-karakter van dezen oorlog, dat wij onze oogen niet konden gelooven, toen wij zagen, hoe lange rijen van kanonnen als op oude slagtafereelen, boven op het vrije veld opgesteld, stonden te

Generaal Nivelle.

vuren. De manschappen bewegen zich in de vuurlinie weer boven de aarde. Waarnemingsposten der artillerie stonden met hun schaarverreikers ongedekt op heuveltoppen. Dat was voor onze aan andere oorlogstooneelen gewende oogen het bizarste van alles wat wij hadden gezien in deze merkwaardige buurt. Als ik mijn oogen sluit, zie ik nog steeds de gebogen lijn voor mij van de kanonrijen op de slagvelden, met de artilleristen, die er zich om heen bewegen....

Ja, waarlijk, dat was het karakteristiekste van wat zij zagen voor Verdun : kanonnen, kanonnen.... »

In de eerste week van Maart gevoelde men toch met een zucht van verlichting, dat het eerste, het grootste gevaar afgewend was, door welke schetterende oorlogsberichten Duitsland ook nog aan een groote zegepraal wilde doen gelooven.

De legers van den kroonprins moesten nu ook even herademen. Van hen was geweldige inspanning geëischt en in de sneeuwstormen had men veel geleden.

Met een huivering denkt men aan de gewonden van weerskanten, die in dat bitter winterweer lang onverzorgd bleven liggen en vastvroren aan de sneeuw, terwijl de felle koude in hun bloedige kwetsuren beet.

Duitschland zou zijn pogingen voortzetten.

Het klokkengelui en de betoogingen in de Heimat waren het verguldsel voor een zeer bittere pil : jongelingen der lichting 1916 moesten haastig uit de depots naar het front. Na 20 maanden oorlog moest dat toch wel velen de oogen openen. En in talrijke gezinnen was de rouw reeds zwaar.

Het 3^e korps, dat zeer gehavend was, werd naar de achterhoede gevoerd, om daar uit die lichting 1916 versterkingen te ontvangen.

De kroonprins vaardigde op 4 Maart een dag-order uit en betoogde daarin, dat men nu van de rust gebruik maken moest tot voorbereiding voor een laatste krachtsinspanning, om Verdun, dat hij bij deze gelegenheid het hart van Frankrijk noemde, te veroveren.

Over den rechteroever alleen konden de Duitschers onmogelijk verder vooruit, want zij werden dan bestookt door het kanonvuur der Franschen van den linkeroever, vooral van de hoogten Mort-Homme en Cumières, de hellingen van Bethincourt en Malancourt.

Eerst hadden zij dien oever verwaarloosd en wel om de eenvoudige reden, dat ze gehoopt hadden door hun geweldig offensief de Franschen dadelijk tot een algemeenen terugtocht te dwingen. Dit nu was deerlijk mislukt... en dus moest de staf van den kroonprins de plannen herzien en een gansch andere richting hieraan geven.

Den 6^{en} Maart begon de tweede periode in den reusachtigen slag. De Duitschers, die zooals wij aantoonen tot nu toe vooral op den rechteroever gestreden hadden, begonnen thans ook een geweldig offensief aan de linkerzijde, waar de 67e Fransche divisie stond.

Hevig kanonvuur mokerde eveneens hier de stellingen, vernielde de verdedigingswerken, woude de loopgraven om en wekte zware verliezen onder onze bondgenooten.

Dan volgde een bestorming. De Duitschers namen Forges en Régnerville, want het offensief had tot sektor het gebied van Forges tot Bethincourt.

De eerste linie moest voor de overmacht wijken en bovendien bezat men daarachter kloekere posities in het Bois-des-Corbeaux (het Ravenbosch) en de hoogten van l'Oie (de Ganzenheuvel).

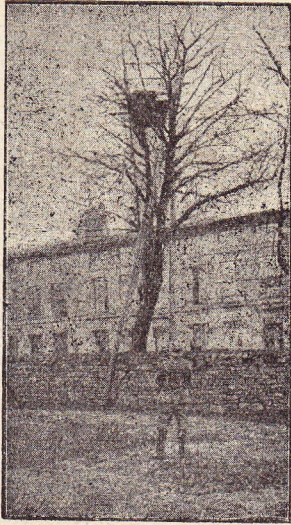
Het Ravenbosch lag in een diepe, wilde ravijn en had zeer veel waarde voor de verzameling van troepen, wier beweging men er voor de vijandelijke waarnemers verbergen kon. En achter het bosch welfde zich de zoo bekend geworden Mort-Homme, die uit twee hoogten bestond ; heuvel 265 en 295, welke langen tijd hevig betwist zijn geworden.

De Duitschers namen de heuvelen van l'Oie.

Het Fransch officieel verslag meldt over die dagen.

« De beschieting was als bij vorige aanvallen : stelselmatige vernietiging van alle centra van tegenstand door de zware artillerie ; vernietiging van onze vooruitgeschoven werken ; overstelping met projektielen van alle kruiswegen en verbindingswegen. Forges, het eerste doelwit, werd, vóór het door de golven infanterie aangevallen werd, gedurende meer dan een halven dag bedekt met granaten van alle kaliber. Daar de beek van Forges in een diepte ligt, die moeilijk door het vuur van onze artillerie bestreken kon worden, kon de vijand die beek oversteken en hij begon de noordelijke hellingen van den Ganzenheuvel op te trekken.

Onze tegenstand werd sterker toen de Duitschers de groote terreinscheiding bosch van Cumières-Ganzenheuvel wilden naderen. Zij dron-

Een uitzichtpost op de « Place de la Magdeleine » te Verdun in 1916.

gen langzaam den spoorweg van Régnerville door, onophoudelijk door de onzen lastig gevallen. Om heuvel 265 aan te vallen, gebruikten zij den 7ⁿ Maart niet minder dan een divisie, die na schrikbarende verliezen ten slotte haar doel bereikte.

De Fransche linie, uitgaande van boven van den Ganzenheuvel af, werd vóór het Ravenbosch en den noordelijken zoom van de boschjes ten oosten van Béthincourt, dat ons steeds tot steunpunt diende, gelegd.

Den volgenden dag, den 7ⁿ, werd het vuur van de Deutsche artillerie met hernieuwde intensiteit op het Ravenbosch samengetrokken, waar de infanterie van den vijand in doordrong, terwijl zij zich tevens vasthechtte aan de hellingen van den Ganzenheuvel.

Van toen af ontstond er een verwoed duel om het bezit van het bosch, afwisselend met sukses en tegenslag in beide kampen. Eerst waren wij in het voordeel. Terwijl een massa-aanval van de Duitschers aan onzen rechterkant op Béthincourt mislukte, bezorgde een tegenaanval, die met prachtig entrain werd uitgevoerd, ons het grootste gedeelte van het Ravenbosch terug.

De vijand was naar het oostelijke uiteinde teruggeworpen. Zijn eerste reaktie was onvruchtbaar. Verscheidene sekties, die het verloren terrein terug trachtten te winnen, werden vernietigd en wij konden zelfs onze winst vergrooten en dien dag, den 8ⁿ Maart, bijna het geheele bosch terugnemen.

Nogmaals ontnam de Deutsche aanvoerder belangrijke versterkingen aan zijn reserve-mansschappen. Troepen, waarvan men de sterkte op drie regimenten kan schatten, ontvingen den 10ⁿ opdracht tot elken prijs zich van het Ravenbosch meester te maken.

Bij de eerste kanonschoten werden de kolonel en de bataljonchefs van het regiment, dat het Ravenbosch verdedigde, gedood of gekwetst.

Dat verlies desorganiseerde de verdediging. De troepen deden er niet minder heldhaftig hun plicht om en zoo zij al moesten afstaan wat ze den vorigen dag op schitterende wijze heroverd hadden, zij beletten toch den vijand buiten de zoomen te komen en de Mort-Homme bleef ongerept.

Den 14ⁿ 's ochtends zetten de Duitschers alles aan het werk om ons Béthincourt, den Mort-Homme en Cumières te ontrukken. Hun artillerie beschoot van 10 u. 20 af den noordelijken zoom van het Bois-Bourrus, de streek van den Mort-Homme en die van Cumières, Marre en de toegangswegen. Granaatkartetsen, granaten, stikbommen, traanverwekkende projektielen, vielen op sommige oogenblikken met 120 in de minuut.

Onze batterijen, die verzamelplaatsen van den vijand kenden ten noorden van het Ravenbosch, het bosch van Cumières en den Ganzenheuvel antwoordden met al hun vuurmonden.

Tegen 15 uur zette de vijandelijke infanterie zich in beweging. Zij volgde onmiddellijk den loop van het artillerie-spervuur, dat haar beschermde. Aldus kon zij onze eerste linies bereiken, waar velen van onze mannen half verstikt en bedolven waren. Zij die bleven, hadden niet meer de middelen om zich te verzetten tegen de verovering van hoogte 265. Maar de top 295 bleef na prachtige verdediging in ons bezit.

In den loop van den nacht konden wij door tegen-aanvallen zelfs over den top heen komen en wij nestelden ons op de tegenhelling tusschen 295 en Béthincourt, in onmiddellijk contact met den tegenstander.

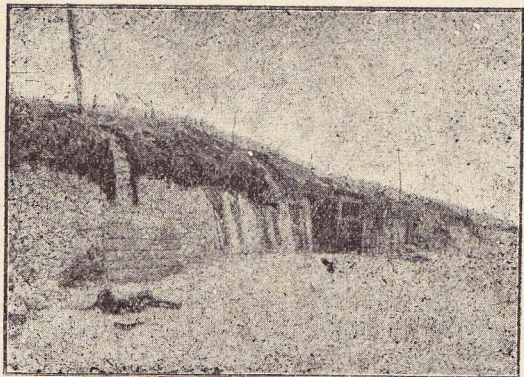
Deze plaatselijke verrichting gaf, evenals verscheidene andere frontverbeteringen, aanleiding tot tal van heldendaden van onze infanteristen en Zouaven.

Door een reeks goed uitgevoerde werken, werd onze stelling aanmerkelijk verbeterd; zoo dat de vijand, toen hij den 16ⁿ en den 17ⁿ Maart, na rijkelijke beschieting, zijn poging tegen heuvel 295 hernieuwde, op verpletterende wijze werd afgeslagen. Gedurende die twee dagen hebben onze veldartillerie en onze zware artillerie door gekombineerd schieten, dat bewonderenswaardig nauwkeurig was en versterkt werd door het vuur van de batterijen van den rechteroever, onze artillerie krachtdadig hij haar taak gesteund.

Vervolgens trad er in dien sektor een poos van rust in. De vijand, die zooveel krachten verspild had, moest zich noodig herstellen en andere reserves te hulp roepen. Al zijn opofferingen hadden hem niet in staat gesteld zijn linie tot Béthincourt en Cumières uit te strekken. En de Mort-Homme bleef ons. »

Op den rechteroever ontketenden de Duitschers hun grootste kracht in dien tijd tegen het fort Vaux.

Het fort Vaux werd in 1880 in metselwerk opgetrokken, maar nadien in beton, dan in gewapend beton verbouwd en werd eerst in 1911 voltooid.

Baan van Louvemont naar Ornes.

Het was echter minder groot en krachtig dan Douaumont. Het was omringd door een breede gracht. Om het te naderen moest men nu over een van granaten doorploegd terrein, vol trechters en modder.

In den nacht dompelden de aflossingstroepen er heen, onder geweldig granaatvuur.

Den 8ⁿ Maart, toen dus de strijd ook in alle hevigheid op den linkeroever woedde, begonnen de Duitschers de bestorming van het verdedigingswerk.

Vaux ligt ten Zuid-Westen van Douaumont, op een vlakte, die naar Woëvre langzaam helt en dan eensklaps op rotsen stoot; aan den voet dier rotsen zag men het dorp Vaux.

Een afdeeling slaagde er in dit dorp te veroveren. 't Werd een kriedek oogenblik.

Men mocht Vaux niet prijs geven. Onmiddellijk gelastte de Fransche staf een tegenaanval.

De geweken troepen verzamelden zich. De bajonet werd op 't geweer geplant. De klaroenen bliezen.

De Franschen stormden vooruit. De Duitschers hadden reeds huizen tot verdediging ingericht en hun mitrailleurs zaaiden kogels in de rijen onzer bondgenooten. Een kleine aarzeling bij den aanblik van al die gewonden en stervenden, maar de officieren vuurden hun troepen aan en verder ging het weer. Moorddadig werd er gestreden, in de straat, in de hoven, in de huizen....

Woeste kreten, gehuil, gekerm van gewonden, gevloek.... dan het geklapper der machinegeweren, het knetteren van geweren. 't Was een verschrikkelijk tooneel, een aangrijpen van man tegen man. Bloed overal, op de keien, de drempels, aan de muren....

De Duitschers weken tenslotte terug. Alleen in eenige huizen ten Oosten van de kerk konden ze zich handhaven. Het was niet mogelijk hen ook daar uit te jagen.

Het fort zelf was dien dag buiten spel.

En ziet, de Duitschers meldden den 9ⁿ dat ze het fort Vaux veroverd hadden.

In het officieel Fransch verslag meldde men hierover:

« Hoe groot was niet onze verbazing toen wij 't

Duitsche communiqué van den 9ⁿ lazen, waarin beweerd werd dat de Posensche reserve-regimenten 6 en 10, onder de vurige leiding van den infanterie-generaal von Gäreitzki-Cornitz « het pantserfort Vaux evenals de talrijke naburige versterkingen door een storm-aanval genomen hadden. » Op het tijdstip, veertien uur, waarop dat draadloze telegram uitkwam, ging een officier van onzen staf het fort Vaux binnen en stelde vast, dat 't niet aangevallen was geweest en dat de troepen, die het bezetten, op hun plaats waren, volkomen kalm ondanks de beschieting. Om later dat onware bericht te verklaren, meldten de officieele Duitse telegrammen, dat de Franschen dat fort, waar ze in werkelijkheid nimmer uit geweest waren, heronnen hadden!

Eerst na de publikatie van het leugenachtige communiqué heeft de vijand zijn gesloten kolonnen op de hellingen geworpen, die door het fort gekroond worden.

Onze troepen hebben er een ware slachting onder aangericht. Voor het met prikkeldraad bezette gedeelte van het terrein lagen de dooden op hoopen. En de gevechten waren voor de aanvallers op de rest van de linie Vaux—Douaumont niet gunstiger.

Overall kwam het tot vinnige, verwoede gevechten, die meestal in ons voordeel uitvielen.

Voor het dorp evenals voor het fort Vaux, waar de Duitschers onophoudelijk opnieuw tot den aanval overgingen, werden onze stellingen niet aan het wankelen gebracht. Versterking volgde op versterking, maar alle putten zich vergeefs uit tegen den moed onzer soldaten. « massa's lijken van Duitschers bewezen hoe hardnekkig onze tegenstand geweest was.

Tot den 11ⁿ zette de vijand zijn massa-aanval voort, zonder een resultaat bereikt te hebben in verhouding met de opoffering van zoo veel menschenlevens.

Verklaringen van krijgsgevangenen, zorgvuldig verzameld, bewijzen, dat de dagen van Vaux voor de Duitschers tot de moorddadigste van den veldtocht behoord hebben. Zij moesten dan ook versche eenheden aanspreken. De leegten in hun gelederen ontstaan, bedroegen tot 60 pct. der normale troepen.

De krijgsverrichtingen op den rechteroever werden eerst den 16ⁿ Maart hervat. Bataljons, die rust genoten hadden, stormden tot den aanval, voorafgegaan door duizenden granaten. Na de aktie der artillerie schenen het dorp en het fort Vaux den aanvoerders van de Duitse troepen een doel toe, dat betrekkelijk gemakkelijk te bereiken was. Vijf aanvallen, door die verschrikkelijke bombardementen voorbereid, volgden elkaar zonder resultaat op. In het chaotisch terrein, waar de helsche storm zijn verwoesting aangericht scheen te hebben, hebben onze soldaten zich met bewonderenswaardige geestkracht gehandhaafd en vijfmaal de Duitschers tegen gehouden. »

Op 10 Maart kondigde Pétain dit dagorder af:

« Sedert drie maanden ondergaat gij den ge-

weldigsten aanval dien de vijand ooit tegen ons ontkende.

Duitschland rekende op het sukses van deze inspanning, welke het onweerstaanbaar achtte en waaraan het zijn beste troepen en krachtigste artillerie schonk. Het hoopte, dat de verovering van Verdun den moed zijner bondgenooten versterken en de onzijdige landen van Duitschlands superioriteit overtuigen zou. Het had niet met u gerekend. Het land houdt de oogen op u. Gij zult tot hen behooren, van wie men zeggen zal : « Zij hebben voor de Duitschers den weg van Verdun afgesloten. »

De 9^e April was weer een bloedige dag : de Duitschers deden nu aanvallen op beide oevers tegelijk. Links, was het weer aan den Mort-Homme, waar de 42^e divisie, generaal Deville, de meest verwoede aanvallen afsloeg ; rechts trachtten de Duitschers de Côte-du-Poivre te nemen, maar konden de Franschen er niet van verdrijven.

Aan beide kanten was de krachtsinspanning geweldig. Een helsch bombardement vergezelde het vreeselijk krijgsbedrijf. Men kon het kanongemmel tot zelfs in Nederland hooren.

't Was als een nooit eindigend gedonder aan den einder. En nu bloeide de Lente... nu was het de ontwaking in de natuur.

Den 10ⁿ deelde Pétain dit dagorder mede :

« 9 April is voor onze wapenen een roemrijke dag.

De woedende aanvallen der soldaten van den kroonprins zijn overal gebroken. Voetvolk, artillerie, sapeurs en vliegers van het 2e leger hebben gewedijverd in heldhaftigheid.

Eere aan allen. De Duitschers zullen onge twijfeld nog aanvallen. Dat iedereen werke en wake om hetzelfde sukses als gisteren te bereiken.

Moed ! Men zal ze krijgen. »

Den 10ⁿ waagde de tegenpartij nog eens een grooten aanval, doch ook deze liep dood op den weerstand.

Veel heldendaden waren in die dagen verricht. Eenige van de zeer talrijke volgen hier :

Een bataljon hield het front heuvel 321 tot 316, tegenover het bosch van Nawé, ten Noordwesten van Thiaumont bezet. Daar heeft het aan twaalf aanvallen het hoofd geboden, twaalf aanvallen volbracht, twaalf tegenaanvallen weerstaan.

Op zekeren dag heeft het daar, op dat terrein waar de toestand zich zoo vaak wijzigde en waar de loopgraven van het grootste nut zijn, weerstand moeten bieden aan tien Duitsche kompagnies, bovendien aan een mitrailleurskompanie en twee gewapende afdeelingen « Flammenwerfer » en werpers met brandende handgranaten. « Iets satanisch » zoo drukte een officier zich tegenover den verslaggever uit, « een nachtmerrie, een hel ». Allen hebben ze zich goed gehouden, velen zijn gevallen ; hun kameraden spreken van hen, met zachte stem, zooals men spreekt van martelaren en heiligen.

Van eenige aanvoerders lezen we :

« Luitenant G..., die in den aanvang van den strijd door een kogel aan de dij werd gewond,

weigerde zijn post te verlaten. Vier lange dagen bleef hij aan het hoofd van zijn kompagnie. In de uren van den aanval wierp hij uit zijn schuilplaats bommen en daar hij niet kon loopen, liet hij zich dragen op een baar naar de eerste linie.

Men ziet dus, dat geen man achterbleef. Men toonde den verslaggever een brief, dien hij op de baar, te midden van het bombardement, heeft liggen volkrabbelen. Het was een vod vuil en gescheurd papier, met verbleekt schrift, dat met moeite was te ontcijferen :

« Kommandant, wij houden stand en wij zullen stand houden, zoolang er nog één van ons overblijft. Officiëren, onderofficiëren, korporals en soldaten van de 10e kompagnie hebben zich schitterend gedragen ; sedert dagen hebben zij vijf vijandelijke aanvallen weerstaan en weerstand geboden aan hevige bombardementen als dat van heden, dat meer dan 10 uur heeft geduurd. Ik beweën hen, die gevallen zijn, maar ik bewonder allen. Ze hebben overal de stellingen gehandhaafd ; zoolang de 10e kompagnie nog een paar mannen telt zal heuvel 316 ons zijn. »

Luitenant Lépicard was in het burgerlijke leven inspekteur van een verzekerings-maatschappij ; deze burger evenaart de helden van Plutarchus. Bij een tegenaanval zijn de Duitschers er in geslaagd op een bepaald punt in onze verdedigingslinie door te dringen en een loopgraaf te nemen ; een Duitsch machinegeweer is in de loopgraaf geplaatst en zal de bres grooter maken. Luitenant Lépicard vraagt aan zijn kompagnies-kommandant zijn afdeeling tegen het machinegeweer te mogen doen oprukken ; dat beteekent een wissen dood. De pijp in den mond, den wandelstok in de vuist, moedigt hij door zijn koelbloedigheid zijn mannen aan.

« Komaan jongens, houdt u taai. We gaan chargeeren als musketiers. » Hij dringt door tot den rand van de loopgraaf en valt met 6 kogels in het lichaam, maar de loopgraaf is genomen en de Duitsche mitrailleur vernietigd. Zijn manschappen willen hem uit piëteit naar het kerkhof van Bras brengen, ondanks het bombardement, « omdat een man, als hij, op een werkelijk kerkhof moet rusten ».

De tweede-luitenant Belier (al deze namen behooren bij hetzelfde bataljon), een reservist nog wel, voert eveneens zijn afdeeling te midden van den vijand, dien hij terugdringt. Met twaalf mannen wordt hij omsingeld. Men smeert hem zich over te geven. Een later bevrijde heeft verhaald van den kreet, dien de luitenant uitstiet :

« Ge zult zien, hoe ik mij overgeef » en hoe hij daarna schoot op de Duitschers. Men heeft zijn lichaam met kogels doorzeefd gevonden. Twee revolverkogels waren hem door het hoofd gegaan ; een Duitsch officier had hem neergeschoten.

Dezer dagen is luitenant T., kommandant van de 4^e kompagnie, levend uit den heksenketel teruggekeerd. Nadat hij en zijn manschappen zich hadden verdedigd met leeuwenmoed bij een vreeselijken aanval van acht kompagnies

Duitschers, ondernemen zij een tegenaanval en hernemen een loopgraaf. De Duitschers trekken terug. Eensklaps bemerkt T., dat ze acht soldaten als gevangenen meevoeren. Hij is met een sprong uit de veroverde loopgraven met den sergeant G. « Gevangenen ! Waarachtig niet ! » Met een revolver in de vuist achterhaalt hij de Duitschers met hun gevangenen, schiet de Duitschers neer en brengt de gevangenen terug.

Hij is pas tot kapitein bevorderd. Zijn manschappen smeeiken bijna, dat men hem bij de compagnie zal laten. Dat is geschied. « Met zulke aanvoerders zal elk soldaat er voor vier blijven tellen », zegt de verslaggever van het blad aan hetwelk wij deze bijzonderheden ontleenen.

De soldaten zijn hun aanvoerders waardig. Het blad deelt dan nog meer uitvoerig een en ander mede van de machine-geweerafdeling, gekommandeerd door den adjudant J..., die pas het eereteeken op het slagveld ontving. Hij bedient de beide zelfde mitrailleurs sedert het begin van den veldtocht; ze zijn in België geweest, bij Sedan en bij Fère-Champenoise, voor Reims, bij Boisselle, bij Hébuterne, bij Tahure, bij Verdun; de eene wordt de « Zonder-Vrees » en de ander de « Schrik der Duitschers » genoemd. en zij schieten... zij schieten maar altijd door. Bij het laatste bombardement echter werd de afdeeling tot twee man teruggebracht; de stukken werden begraven; men moet ze achter laten... voorloopig. J. en zijn twee mannen houden, door de « Flammenwerfer », bedreigd, stand door het werpen van bommen, want ze zijn het er ten volle over eens, dat ze hun dierbare begraven mitrailleurs niet in den steek moeten laten.

Nadat ze de Duitschers hadden terug gedreven, graven ze hun stukken weder op en stellen ze in batterij. Een der mannen, die gewond is, wordt naar een hospitaal gebracht. Echter vernemende, dat men een man noodig heeft om een order over te brengen, biedt hij zich aan, gaat en stemt er niet in toe, zich te doen verbinden, vóór hij zal zijn teruggekeerd.

Het aantal voorbeelden, als boven verhaald, is talrijk.

Ziehier nog het avontuur van den soldaat C., belast met den berichtendienst van een bataljon van heuvel 321.

Twee boodschappers waren achtereenvolgens bij het overbrengen van orders gevallen, C. biedt zich aan, ontvangt de order en vertrekt des nachts langs den door kogels hier en daar vernielden weg. Hij struikelt over een versperping en valt te midden van zes Duitschers, die hem gevangen nemen, echter niet vlug genoeg, of hij heeft, volgens zijn eigen uitdrukking, den tijd gehad, het papier met de order en het daarop geteekend plan in elkander te frommelen. Men brengt hem over naar een afdeeling Duitse mitrailleurs, en hij wordt uitgenoodigd er een te bedienen; hij protesteert en weigert natuurlijk; daar begint het Fransche 75 m.m. kanonkogels te doen regenen en drijft de vijanden op de vlucht. C. blijft alleen, neemt een mitrailleur op zijn rug en komt in de Fransche linies terug, waar hij, vernemende, dat men een

boodschapper noodig heeft, zich opnieuw aanbiedt. Duitse soldaten, zoo verhaalde hij, had hij hoofdschuddend hooren zeggen: « Verdun niemals. »

Als men de dagboeken over Mort-Homme leest, wordt men getroffen door de eenstemmige berichten over het afschuwelijke der beschieting. In de schuilplaatsen had men de gewaardwording alsof men zich aan boord van een schip in stormende zee bevond, zoo daverde de bodem.

Een teekent op 22 April aan, dat er in een compagnie van mitrailleurs, 17 dooden en 16 gewonden waren en vijf stukken vernield.

Die verliezen waren alleen door de beschieting verwekt. Een bataljon verloor 150 gewonden, 80 dooden en vermisten.

Alle mannen werden op post geroepen: de muzikanten dienden als hulp-brankardiers.

Den 23ⁿ waren de muzikanten van een regiment te Esnes in een kelder bijeen: een granaat stuikte het gewelf in en doodde twaalf man en wondde al de anderen. Ziedaar ook tooneelen uit den strijd bij Verdun.

Een kapitein uit datzelfde regiment gebood: « Feu à volonté ! » Nauwelijks had hij die woorden geuit of een granaat sloeg zijn hoofd af.

Dan weer bleven soldaten uren onder de aarde bedolven.

En dan lieten ook de vliegers de Franschen noot met rust.

Den 30ⁿ April werd het dorp Julvécourt door vijftien avions gebombardeerd: er waren honderd man gedood en gewond, waarbij ook patiënten uit de ambulance.

Op den Mort-Homme werd op 3 Mei een compagnie geheel onder de aarde van een loopgraaf geschoten. Men zag alleen het hoofd van den luitenant nog boven steken en om hulp roepen. Men begon dadelijk aan het reddingswerk, natuurlijk ook onder granaatvuur.

Men vond slechts enkele overlevenden: drie officieren waren onder de dooden en een was krankzinnig geworden.

Deze gebeurtenissen konden zich nog voor doen en men vroeg te Esnes versterking van soldaten, brankardiers en ook van genie met werktuigen.

Maar om vandaar op te rukken door de bestookte zone, was het ook weer een gevaarlijke tocht. Overal immers loerde met zulk een bombardement de dood.

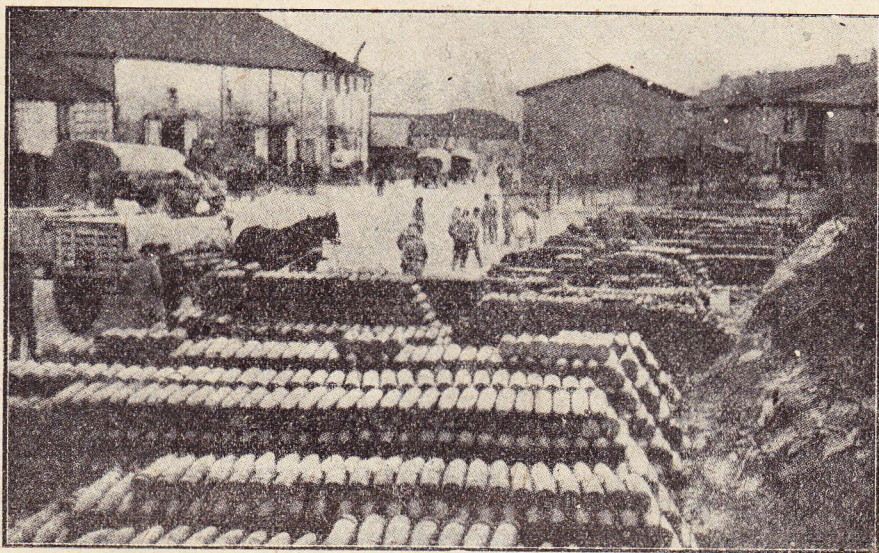
In begin Mei kreeg generaal Pétain het bevel over de groepen van het centrum en voerde generaal Nivelle het leger van Verdun aan.

XLII.

DE STRIJD BIJ VERDUN.

Het fort Vaux.

« Het fort Vaux wordt nacht en dag geweldig beschoten, en in- of uitgaan zonder den nek te

Munitiereserve achter de Fransche linie te Verdun.

breken is een moeilijk vraagstuk », aldus Gaston Pastré in : « Trois ans de front ».

« Men zegt wel, dat deze of die helling vrij veilig is, dat men op den top een vrij diepe loopgraaf vindt, maar het is gemakkelijk te begripen, dat de beste nog niets waard is. Het beste middel is den kortsten weg te nemen en beenen te maken. Ik ga er heen en gelukkig is er wat kalmte in de beschieting en de gelegenheid dus gunstig. Er vallen slechts enkele marmieten. Vooruit dus !

Ik begeef me op den steilen heuvel, waar de batterijen als tegen elkaar gedruimd staan.

90-ers, 98-ers, 120-ers, 155-ers, alle kalibers zijn hier, zonder te rekenen de mortieren, den gebindeerden trein, enz.

Elk plaatsje is benuttigd ; daar de verdediging haastig ingericht is moeten worden, heeft men de stelling der batterijen niet zeer kunnen maskeeren.

En wat zou men trouwens kunnen doen ? In werkelijkheid is de gansche helling een reusachtige batterij ; er zijn misschien 500 stukken.

De Duitschers zullen niet veel moeite hebben om hun geschat te regelen.

Alles wat er tusschen het fort Saint Michel en den weg valt, is goed. De vijand bepaalt er zich dan ook bij den uitgestreken rechthoek stelselmatig te besproeien.

Al voortgaande kijk ik rechts en links, overal kanonnen en granaten, stapels munitie, die men onder den blooten hemel moet laten liggen bij gebrek aan schuilplaats.

Gebruik makend van de stilte, komen de artillerie uit hun gaten en herademen ze wat, en strekken hun bleek en vermagerd gelaat naar de zon.

In deze dagen is ons ambacht — dat aan de stukken — zeer hard en de infanterie behoeft ons lot niet te benijden : wij krijgen er zooveel van als zij.

De toestand is ernstig, want er bestaan schier geen schuilplaatsen voor het personeel ; de bedienaars hebben bijna geen tijd om er aan te werken, want nacht en dag moeten ze vuren. En is er wat kalmte, dan slaapt men. Maar de kapiteinen hebben plannen gemaakt voor een reeksabri's, partij trekkend uit den toestand van het terrein. Onder hun bevelen kloven de eerste houwelslagen den bodem.

Ik zet mijn tocht voort, nog batterijen, altijd maar batterijen. Hier is een groep van 75-ers, ieder slaapt, de dappere kerels zijn uitgeput. Ze schieten uren achter elkaar zonder ophouden, dat mat af en de kanonnen ontploffen, zonder te rekenen de 105-ers, die 19 uur op 24, op de batterijen neerkogelen.

Het fort ligt 300 meter verder. Gansch de helling is vol granaatrechters, maar hier gaat het schouwspel alle verbeelding te boven.

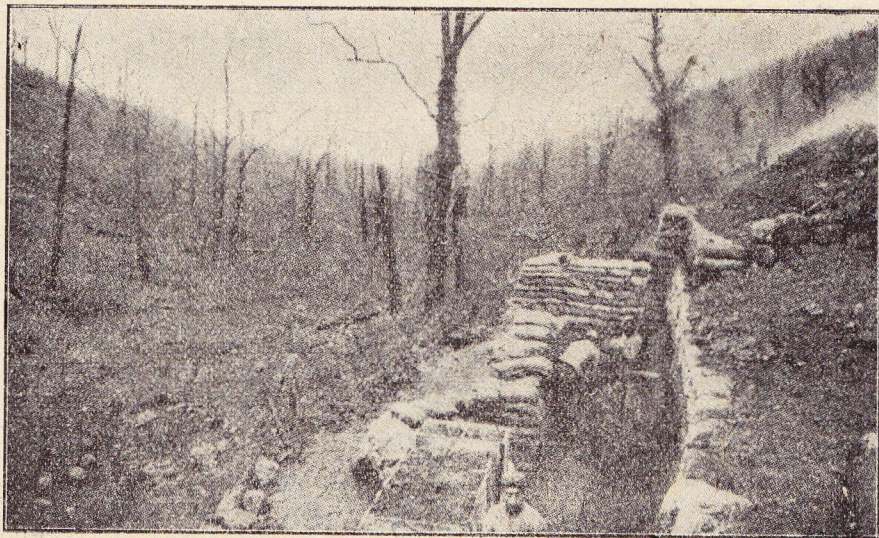
Niet alleen raken elkaar de gaten, maar alles is omgewoeld, 't is een niet te beschrijven chaos, als had een reusachtige ploeg het gansche terrein doorploegd.

Hier het overblijfsel van een batterij, daar een gesprongen munitiedepot, onwezenlijke vormen, helmen, stukken van geweren, overblijfsels van kanons.

Maar men mag zich hier niet ophouden, 't is er te gevaarlijk, en vlug snel ik over de brug, welke nog aanwezig is.

Ik ben nu in 't fort. In 't voorbijgaan lees ik op de poort, de schoone wapenspreuk der genie, nu half weggeveegd door de walmen van het kruit : « Zich liever onder het puin van het fort laten begraven, dan zich over te geven. »

Zoo ver is het met de verdedigers nog niet gekomen. Het fort werd wel geweldig beschoten, maar houdt steeds stand. Er is veel schade, doch in zijn geheel tart het verdedigingswerk de granaten. Op de borstwering ontmoet ik den kolonel en we kijken de omgeving af.

De Fransche loopgraaf te Les Eparges op de hoogten der Maas.

Rechtover ons verheft Douaumont zijn enorme massa. Geen bosch meer, geen haag, geen boom, geen graspijltje; elk teeken van leven is verdwenen en men staat tegenover een omgewoelde, verminkte vlakte.

Dadelijk geeft men er zich rekenschap van, welk taktisch belang het bezit van Douaumont heeft, dat de sleutel der versterking is.

De Duitschers hebben dien sleutel in den zak, en toch zullen ze Verdun niet binnen geraken.

De kapiteinen regelen nu hun vuur op de koepels van Douaumont.

De Duitschers bestoken onze loopgraven der eerste linie, daar, voor ons. Onze loopgraven! Och, er zijn geen loopgraven meer; het trommelvuur slaat alles dooreen.

Onze infanterie hurkt zich in de overblijfselen van loopgraven, en in granaattrechters; heldhaftig en hardnekkig verdedigt ze het terrein, voet voor voet. En 't is de taak der artillerie, de onze dus, haar zoo krachtig mogelijk te steunen.

De 75 vormt een gordijn, een barrikade van ijzer en vuur voor ons voetvolk, en dikwijls werkte de zware artillerie daartoe mee.

Meer echter vuurt deze verder, op de verbindingsloopgraven, om den vijand te verhinderen zijn voorste stellingen van mannen te voorzien, ofwel bestrijdt ze het Duitsch geschut.

Van weerskanten schiet men als waanzinnig. De kazematten weerstonden aan het bombardement; de gewelven, op enkele plaatsen na, bezweken niet.

In 't fort zelf is er geen artillerie meer, want daar vormde ze een te gemakkelijk bereikbaar doelwit. De batterijen staan rond het werk, dat als waarnemingspost dient en tot centrum der verdediging, moesten wij tot hier teruggedreven worden, wat mogelijk is.

We worden nacht en dag beschoten. De Duit-

schers hebben onzen aanval op Douaumont afgeslagen, maar willen ons Vaux ontnemen en storten een vloed van ijzer op ons. Loopgraven, fort, batterijen, kommandopost, alles krijgt zijn deel. Wij beleven geweldige uren. Onder dit aanhoudend vuur worden de zenuwen gespannen en zelfs de kalmsten, waar de ziel het lichaam beheerscht, krijgen er genoeg van. De menschelijke weerstand heeft zijn grenzen.

Ondanks hun vermoeidheid schieten de mannen ook dag en nacht, onverschillig voor de rond hen neervallende granaten; met strakken blik zien ze de brankardiërs voorbijgaan, die de vreeselijk verminkte makers wegvoeren. Men heeft geen tijd om te denken of te klagen... men moet schieten, zonder ophouden schieten, want ginds vallen de Duitschers rusteloos aan; en op elk uur van den dag en den nacht vraagt de bestookte infanterie spervuur.

De groepen, die geen dienst hebben, slapen zwaar in de zwakke schuilplaatsen, waar soms de dood hen grijpt.

Gisteravond sprong dicht bij ons een munitiedepot en een geweldige wind wierp ons ter aarde, een vreeselijke vlam sloeg op en slingerde over de helling menschelijke overblijfsels.

Onze telefonisten herstellen voortdurend de lijnen, kruipen in grachten, schuilen in granaattrechters en toonen hoogen moed en bewonderenswaardigen weerstand.

Maar onze kok en zijn helper zijn de ware helden; al huilen granaten om hun keuken en botsen scherven tegen de muren, niets stoort hen.

Onze hulppost is nimmer ledig; niet alleen worden onze eigen mannen er verbonden, maar ook vele anderen, die daar in 't voorbijgaan getroffen zijn.

Het is 18 uur. Het Duitsch geschut zwijgt eensklaps; wij komen op den weg en onmiddellijk zet ik de mannen aan 't werk; wij moeten

de schuilplaatsen versterken en de schade van het bombardement herstellen.

L... steekt als een jachthond den neus in de lucht, en vraagt me, « of ik geen zonderlingen geur opsnuif. »

« Ja, men zou 't zeggen, maar 't is de reuk van poer, men heeft vandaag ook zooveel geschoten. »

Een geweldige ontploffing bonst ons in de ooren: verdwaasd rollen we op den grond; 15 meter van ons walmt zwarte rook; een vloed van scherven fluit. We betasten ons, niemand is gedeerd; 't was een 210.

Het hoofd van den kok rijst boven de loopgraaf.

« De rijst is op tafel, heeren! »

Laten we dus naar beneden rijst gaan eten, nu we toch veroordeeld zijn eeuwig rijst te eten. Die pic-nic, welke al achttien maanden duurt, wordt vervelend.

We zijn zoo vermoeid, dat we al etende in slaap vallen; na den woedenden slag van twee dagen zullen de Duitschers ons toch wel wat met rust laten. Ik zet den telefoon bij mijn vouwbed, onder bereik van mijn hand. Ieder strekt zich uit. L., dooft de elektrische lamp uit; die lamp is een meesterstuk door hem uitgevonden. Nog eenige minuten en ieder gaat slapen.

« Die kalmte is abnormaal », zegt Ch. « Zou den die kerels ons een verrassing bereiden? »

Hij knoopt zijn vest dicht en gaat boven. Hij keert met een sprong terug, hoestend, half verstikt.

« Gas! Een wolk komt uit het fort. »

We springen naar onze maskers; in een oogenblik hebben we ze voor; dat ding is zeer onaangenaam voor het gezicht.

L. en ik hebben 't zelfde gedacht; de mannen waarschuwen, die in de loopgraven slapen en op een oogenblik kunnen overgaan van een rust, waaruit men ontwaakt, in die, welke eeuwig is.

Wij gaan buiten. Bij het schijnsel onzer elektrische lampen zien we een gelen, vrij dikken mist, die over den weg hangt. We wekken de mannen; ze doen hun maskers aan. Geen ongevallen. De dokter is ongerust, ik volg hem in den hulppost, wij kunnen er rustig spreken, want deuren en vensters zijn goed gesloten.

De dokter is een vermaard scheikundige, hij vreest dat dit gas cyanogeen bevat; dat zou een spoedigen dood beteekenen. Daar hij goede werktuigen bezit, gaat hij het onderzoeken.

Ik help hem, zijn vrees is gelukkig ongegrond.

Ch. heeft naar de batterijen getelefoneerd, daar heeft men geen last van 't gas, dat zoo ver niet reikt. De tijd gaat voorbij, de minuten schijnen eeuwen. Het is middernacht. De gaswolk hangt er nog altijd, dat wordt onrustwekkend.

L., van vermoeden overmand, is gaan slapen in den kelder; ik ga naast den telefoon zitten. Het masker bevangt me. Ik ga weer op den weg.

Dr. B... is daar, hij waakt, hij doet me een teeken en steekt de hand op.

De wind verheft zich en de wolk verspreidt zich in de richting der stad. Om een uur is alle gevaar geweken.

De slag om Vaux duurt voort. De marmieten vallen met wanhopige regelmaat. Welk een schouwspel! En overal de dood. Elk oogenblik loert dit monster rond en op ons. Ondanks ons krachtig vuur, valt de Deutsche infanterie voortdurend aan. Ha, het zijn hardnekkige soldaten, wat onze dagbladen er ook van zeggen! Die treurige pers, welke, terwijl het lot van Frankrijk beslist wordt er over twist of men de « Eau de Cologne » een anderen naam geven moet, of men nog Beethoven en Wagner spelen en Goethe lezen mag, welke treurige onnoozelaars.

Wij houden vol en dat is veel, maar wij zijn vermoeid, vermoed en ongerust, want wij voelen allen, officieren en soldaten, dat onze toestand gevaarlijk is. Een groote krachtsinspanning der Duitschers kan het front verbreken en ons in de stad terugdrijven, waar we als in een val gegrepen zouden zijn.

De infanterie, ofschoon men haar dikwijls aflost, is nog vermoeder dan wij.

Kwam er maar eens wat rust in den strijd! Reeds twee dagen is er alleen wat kalmte tusschen den middag en drie uur. Ik maak er gebruik van om een wandeling in een boschje te doen, dat nog naast de kazerne van het vliegveld staat; daar vind ik de schoonste rozen, die zich onverschillig voor onze beproevingen en angsten, ontplooien. Dit boschje is door de granaten en de mannen gespaard geworden, 't is een rustig en vreedzaam hoekje, een wonderbaar oord, waar die geliefde, zwijgende, welriekende rozen komen leven en sterven.

Verder is er nog een ander boschje, minder poëtisch, want het is half verwoest. Daar er geen granaten meer vallen, bivakkeeren er eenigen onzer voerlui met hun paarden. Bij hen is de trompetter L..., een wijsgeer, die in het boschje evenals Robinson Crusoe verscheidene woningen heeft gebouwd. Het eerste is zijn gewone verblijfplaats; 't is een planken hut nabij de paarden, zij is zelfs niet tegen een vuurpijl bestand. Als de Duitscher dus zijn vuur verlegt en het boschje bedreigt, loopt L... naar een tweede schuilplaats, die dichter is en door eenige centimeters aarde beschermd wordt.

Maar voor de zware beschieting heeft de man een goede abri, een echte abri voor een huisvader en daar lacht L... met de kanonnade en denkt hij aan zijn vrouw en kinderen, welke van honger sterven in een hoeve van Gers.

Als ik dichter was, zou ik deze rozen van Verdun bezingen!

Ik laat de antenne van het draadloos toestel oprichten, wij regelen de batterijen met vliegtuigen. Maar de Deutsche waarnemingsballon heeft ons zeker bemerkt, want de 150-ers vallen neer. We bergen ons in een grooten trechter van 210.

De marmieten ontploffen op 15 meter en bedekken ons met aarde. De mannen schudden

zich als natte honden en lachen. De moraal is beslist nog goed. »

* * *

Ziedaar eenige staaltjes van de tooneelen rond het fort Vaux. Wij beschreven reeds de gevechten in het dorp, dat in de eerste helft van Maart bezet was door twee bataljons van het 409^e, op de helling van het fort lag een bataljon van het 408^e. Het fort zelf had toen tot garnizoen twee kompagnies van het 71^e territoriaal regiment en een kompagnie mitrailleurs. Daar werden groote daden verricht.

Kommandant de Lattre voerde met een geweer in de hand zijn mannen aan, het door de Duitschers bezette dorp binnen. Hij was al meer dan vijftig jaar, een zoon en een broer waren reeds gevallen.

« Er zijn families, die aangewezen worden om het land te redden. 't Is een eer. Na mijn zoon en mijn broer, zal ik het land dienen. »

Zoo sprak hij den avond voor den aanval. En hij viel op het veroverd terrein. (1)

Er werd hardnekkig gestreden op het kerkhof, steeds man tegen man, de tegenstander werd verdreven, keerde met grooter macht terug en zoo wisselde de kans.

Het derde bataljon jagers kwam den 10ⁿ Maart het fort helpen verdedigen. Toen was kommandant Belleculet overste van het werk.

Na een hevig bombardement werd tegen den avond het fort aangevallen. Machinegeweren en de gewone geweren dunden zijn rangen. Ook de 75-ers mengden zich in den strijd en men zag armen, beenen, stukken van lichamen de lucht ingaan.

Zoo ging het nu dagelijks. 't Was er een hel. Hoeveel mannen stierven hier!

Van de 17 forten van Verdun, bezat de Duitscher er nog maar één: Douaumont. Het tweede kostte hem stroomen bloeds reeds. Een deel van het dorp behield hij.

De keizer had het front bezocht. Gevangenen vertelden het. Men leed ook zeer in de Deutsche linies. Typhus en dysenterie hadden er gewoed. Er was dikwijls gebrek aan levensmiddelen.

Einde Maart voerde de Deutsche staf de 121^e divisie van Woivre naar Verdun. Die versche troepen moesten nu Vaux nemen.

Den 1ⁿ April braken drie aanvallen los, voorafgegaan door een helsch bombardement en een aktie der monsterachtige vlammenwerpers. De bestormingen mislukten.

Den 2ⁿ April vielen de Franschen aan: het 1^e bataljon van het 149^e regiment moest het dorp terugnemen. In drie groepen stormden ze Vaux binnen, maar spervuur achter hen, zonderde hen toen af. Men streed man tegen man. Alle Fransche officieren werden gedood, gewond of gevangen genomen. Onder-officieren vervingen hen zonder aarzelen.

Kapitein Toussaint lag zwaar getroffen ten

gronde, maar roept zijn mannen toe zich niet over te geven, doch door te vechten.

De sergeant-chef barrikadeerde zich met de overlevenden in een huis, het laatste van het dorp. Daar kwam versterking en stuitte men de Deutsche marsch.

En zoo ging het gansch de maand April: elken dag aanvallen, tegenaanvallen, bombardementen, zware verliezen. Maar Vaux viel niet. Men verloor een schans, veroverde ze weer, vond ze vol lijken en gewonden. Men moest een loopgraaf opgeven, bestormde ze opnieuw, verdreef de Duitschers. Deze keerden met nieuwe troepen terug, nestelden zich voor de tweede maal in de verloren stelling.

Aldus einde de slag, doch Vaux bleef nog aan de Franschen.

De maand Mei bracht nieuwen, nog hardnekkiger strijd. De Franschen beraamden een stout plan: de herovering van het fort Douaumont, welks inname door de Duitschers met zoo veel ophef was aangekondigd.

Den 22ⁿ Mei bestormden soldaten der divisie Mangin de verdedigingswerken en ze drongen tot in Douaumont door, na een bloedigen strijd.

De Duitschers voerden dadelijk hardnekkige tegenaanvallen uit en twee dagen later namen ze ten koste van groote verliezen Douaumont terug.

Deze gebeurtenis drong den tegenstander tot een nieuwe krachtsinspanning.

De verovering van Douaumont door de Franschen, hoe kort ook, wekte pijnlijke verbazing en diepe teleurstelling in de Heimat. Die vernedering moest hersteld worden. Vaux moest men hebben. Het gansche eerste Beiersche korps werd ten aanval samengetrokken. Verschrikkelijk was de worsteling, eerst om de hoeve van Thiaumont bij Froid-Terre.

Het fort Vaux stond onder bevel van kommandant Ravnal van het 96^e regiment infanterie. Hij kwam uit 't Zuiden en was nu 49 jaar. Toen de oorlog uitbrak, bezat hij den graad van kapitein, maar reeds den 24ⁿ Augustus 1914 voerde hij een bataljon aan. Tweemaal reeds was hij ernstig gewond geweest, de laatste maal bij Tahure, op 3 Oktober 1915. En nog was hij niet genezen, toen hij het kommando vroeg over een fort, teneinde toch te kunnen dienen. Zoo zond men hem naar Vaux.

Begin Juni had hij een garnizoen van 600 man. Van af 1 Juni verdubbelde het bombardement op het fort en de gansche omgeving.

Rond het fort lagen toen, van het Caillettebosch, langs Damloup tot La Laufée afdeelingen van het 24e, het 101e en het 142e regiment.

Op den morgen van den 1ⁿ begon de vijand zijn offensief, dat het allerhevigst bombardement verwachten liet met een aanval op het vooruitspringend deel van 't front bij Hardaumont.

De Duitschers wierpen zich in groote massa in de Fransche loopgraven en hadden vooral tot wapen de moorddadige handgranaten. Ze drongen in de schansen ten Westen van het dorp Vaux; verdedigingswerken, die reeds lang tot

(1) Henry Bordeaux. « Les derniers jours du fort de Vaux. »

De kroonprins drijft de schapen naar de slachterij
(Rata-Langa in « l'Asina »).

puin geschoten waren. Een bataljon naderde het Fumin-bosch. Mitrailleurs veegden de rangen weg, en het gansche bataljon werd vernietigd. Maar de Duitschers zouden nu minder dan ooit volk sparen en een nieuw bataljon moest in 't vuur. De strijd woedde nu reeds van acht tot twee uur. Men vocht met handgranaten en de bajonet.

Gewonden en dooden vulden menigen granaatrechter, want met deze hopen is het terrein doorploegd.

De kompagnie van luitenant Goutal (101^e regiment) had opdracht de schansen tot ter dood toe te verdedigen. De groep werd omsingeld, maar gaf zich niet over.

Luitenant Huret viel met verbrijzelden arm, onderluitenant Pasquier werd gewond, adjudant Farjou stortte neer in de hand en de dij getroffen, de onder-officier Tocabens kreeg vijf granaatscherven in 't lichaam, sergeant Lecocq een kogel in het voorhoofd, en de aanvoerder, luitenant Goutal, een kogel in den buik.

De Duitschers stormden dan in het Fumin-bosch. Nog een schans dekte in 't Westen het fort. De nacht viel in en bracht eenige verpoozing, maar de Franschen gebruikten die rust om de schans nog te versterken en arbeidden gejaagd, onder granaatvuur toch. Tragisch was de omgeving. Men hoorde gewonden schreien.

Overal lagen dooden en op veel plaatsen op hoopen.

Gaswalmen verpestten de lucht. De verdedigers leden vreeselijken dorst en er was geen water om de brandende keel te laven.

Men leze het dagboek van kapitein Delvert, die daar een post had :

« Vrijdag 2 Juni. Angstige nacht met voortdurend alarm. Gisteren geep bevoorradig. Vooral de dorst is pijnlijk. Beschuitten worden zeer gewaardeerd. »

De Duitschers tegenover ons verlaten hun loopgraven. Ieder staat voor de schietgaten. Ik heb aan allen granaten laten uitdeelen, want op dezen afstand zijn geweren machteloos.

Daar zijn ze...

« Vooruit, jongens! »

Wij werpen de granaten.

De Duitschers antwoordden met geweergrenaten, welke echter te ver vallen. Zij, die buitengemeen zijn, worden door die ontvangst verrast en vluchten naar Serajewo (een loopgraaf op 50 tot 60 meter) terug, uitgezonderd zij, die op het terrein uitgestrekt liggen, op sommige plaatsen in groep.

We zien uit Serajewo een tweede golf.

« Aan de geweren, jongens! »

Maar achter ons slaan plots vlammen op met wolken witten en zwarten rook. Hebben de Duitschers onze rechterflank geforceerd en werken ze met vlammenwerpers?

Maar zie, uit den brand laaien groene en roode vlammen op. Mijn depot van vuurpijlen brandt. Ongelukkigigen loopen schreeuwend weg.

« Op uw plaats! Vlucht ge omdat twee vuurpijlen in brand geraakt zijn? »

In minder dan twee minuten is de orde hersteld.

De vlammen stijgen en wiegelen zonder ophouden te midden van granaten. We moeten de granaten redden. Een zak patronen is in den vuurpoel gebleven, want we hooren de ontploffingen. Kogels en granaten fluiten. Maar eindelijk zijn al de kisten munitie weggesleurd. Op het vuur werpt men schoppen aarde en nu vermindert het.

Een man komt met vijf bussen water, waarvan een ledig is. 't Zijn bussen van twee liter, samen dus 8 tot 9 liter voor 60 man, 8 sergeanten en 3 officieren.

De adjudant deelt eerlijk dit water uit, dat naar lijken riikt.

3 Juni. 't Is bijna het 72^e uur, dat ik niet geslapen heb.

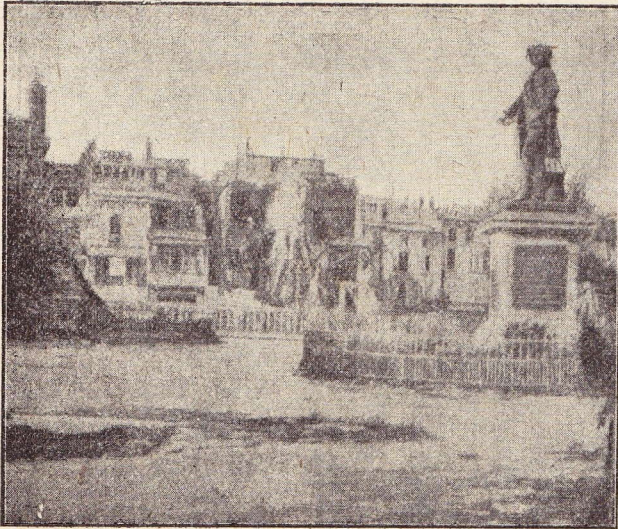
De Duitschers vallen weer aan.

« Kalm, jongens! Laat ze goed aankomen! We moeten spaarzaam zijn met de munitie. Oppassen! Pakt ze aan! Vuur! »

« Vooruit nu! »

Een ontploffing, of liever een reeks juist samenvallende knallen. Zwarte rook trekt op. Een of twee Duitschers heffen zich op en kruipen op de knieën weg. Groepen anderen draaien rond en vallen neer. Enkelen komen naar ons, terwijl hun makkers in de loopgraven ons bekogelen.

Een waagt zich zelf tot op 3 meter van onze

De « Place Chevert » en het standbeeld van Chevert (veldheer in 1695 te Verdun geboren) te Verdun.

borstwering. D... verplettert hem met een granaat, die hem vlak op 't hoofd terecht komt.

De toestand is echter vreeselijk en angst beklemt het hart.

's Avonds verschrikkelijke beschieting. Wij zullen zeker opnieuw aangevallen worden.

Het regent en de mannen zetten hun bussen uit om drinkwater te verzamelen.

Om 8 u. 30 's avonds komen de Duitschers uit Serajewo. Op 15 meter worden ze zoo op granaten en mitrailleurvuur onthaald, dat ze niet aandringen.

Enige afdeelingen van het 124° en 298° komen ons steunen. Het garnizoen van de schans was ook zeer verminderd.

Weer vallen granaten. Onmogelijk in den kommandopost een kaars aan te steken, want het minste lichtschijnsel lokt granaten.

Men behoeft er niet aan te denken, ook maar een sekonde te rusten en bovendien worden we zoo door het ongedierte geplaagd, dat we ons krabben moeten als hadden we schurft.

« 4 Juni. Men vecht met granaten. 't Is prachtig weer. De projektielen ontploffen van weerszijden.

Om vier uur is alles afgelopen. Eenige gewerschoten nog als de laatste snikken na een groote ontroering.

Gewonden komen met bloed bedekt. Men brengt dooden weg, zooals de arme D..., die op de borstwering geklommen was om een officier neer te vellen en in den schedel getroffen werd.

Een gevangene. Hij heft zijn bebloede handen op en roept: « Kamarad! »

Mijn mannen voeren hem al loopend naar den hulppost.

Ik ga er ook heen. Lugubere plaats. In een sombere, door een kaars slecht verlichte zaal,

liggen klagende mannen. Zij herkennen en roepen me toe. Een vraagt reeds lang naar mij, hij wenscht, dat ik nieuws over hem aan zijn broer melden zal. Een ander verzoekt me naar zijn ouders te schrijven.

De arme korporaal O..., die reeds den doodstreik op zijn gelaat draagt, neemt afscheid van me op een wijze, welke me de tranen in de oogen brengt.

En allen lijden vreeselijk, want brandend van koorts, is er toch geen druppel drinken voor hen.

De brankardier L... leunt eenige oogenblikken liggend tegen den muur van mijn kommandopost. Het gelaat van den eerlijken, braven man is gerimpeld en de door blauwe kringen omgeven oogen puilen uit.

« Kapitein, ik kan niet meer. Wij zijn maar met drie brankardiërs meer. De anderen zijn gedood of gewond. Drie dagen geen eten en geen druppel water. »

Men gevoelt het, hoe dat tenger lichaam slechts nog door een wonder van wilskracht stand houdt. Men spreekt altijd van helden: hij is een echte held.

De verschrikkelijke beschieting duurt voort.

D... en R... en ik wachten onder een lage hangar van planken, welke bedekt zijn met eenige zakken, de granaat af, die ons verpletteren zal. Ieders gelaat staat ernstig. Men voelt, dat allen door angst beklemd zijn.

8 uur. Wij worden afgelost.

Maar om 23 uur, een bode van den kolonel. Tengevolge der omstandigheden kan het 101° niet afgelost worden.

Welk een teleurstelling voor mijn arme mannen. Er zijn er slechts 39 meer over.

Maandag 5 Juni. Ik zou gaarne rust nemen, maar het ongedierte verzet er zich tegen. Door het tegenbevel over de aflossing zal de compagnie vandaag nog geen water hebben. Ik heb om water gezonden. De mannen keeren niet terug. Ze zullen te Tavannes of in den tunnel gebleven zijn, door het morgenlicht verrast. Gelukkig regent het. De mannen spreiden zeilen uit en vangen water op. De verschrikkelijke dorst verscheurt de keel.

Ik heb honger. Maar als ik plata en beschuit eet, zal de dorst nog scherper worden.

« Kapitein, hier is koffie. »

Ch... staat voor me en houdt met beide handen een dampende gamel vast. Werkelijk, 't is koffie. Ik kan mijn oogen niet gelooven.

« Kapitein, ik heb koffietabletten gevonden en zei bij mijzelf: ik ga koffie zetten. Wilt gij den eersten dronk aanvaarden? »

Brave kerels! Ik ben diep bewogen.

« Maar gij, mijn vriend? en uw kameraden? »

« We hebben er nog. »

« Maar een quart, kan ik niet aannemen, hier. Een slok is genoeg! »

« Neen, neen, kapitein, 't is al voor u. »

Nu kan ik een beschuit eten. Brave, brave jongens!

17 uur. Bevel tot aflossing! Als het maar gehandhaafd wordt!

We laten onze dooden in de loopgraaf. Hun kameraden hebben ze eerbiedig bezijden de passage gelegd.

Ik herken ze. Lugubere schildwachten, die we achter laten. Daar liggen ze in rij langs den wal, stijf in hun bebloed zeil, plechtige en woeste bewakers van dezen Franschen hoek, dien ze zelfs in den dood aan den vijand nog schijnen te verbieden.

21 uur..Aflossing.» (1)

Zoo ging het dus op eenige voeten terrein van het verschrikkelijk slagveld om Vaux.

* * *

Ziehier een kijkje op een post aan de andere zijde. Een Duitsch officier schreef:

«Een luitenant en drie sekties komen in de nieuwe stelling op veldwacht. Geen kwade stelling. Over dag ligt de veldwacht in drie ondergrondse schuilplaatsen, uitgehouwen in een kleine helling, vlak naast een oude, kort en klein geschoten fabriek.

De vijand denkt, dat wij in deze fabriek zitten. Zijn granaten ontploffen tegen de oude, verroeste ketels.

In den beginne bukten wij ons «s.. s... s... ss... ss... sss... ssss» kwamen de granaten aangesuisd. En onze hoofden bogen zich naar beneden, onze oogen werden schuw. Daarna onderzochten wij of de zoldering van onze schuilplaats wel sterk was. Langzamerhand vermoeden wij, dat de granaten niet voor ons bedoeld waren. Geen enkele kwam in onze buurt. Wij bukten ons niet meer.

Wij bouwden tusschen de schuilplaatsen priëlen, speelden daarin kaart, schreven en lezen... Vrede in den oorlog, niettegenstaande de granaten, die over ons vlogen. Ook op post was alles rustig. Af en toe wisselden wij schoten met den vijand. De kogels van den vijand deden ons geen kwaad....

Ik zit alleen in het woonhol, de anderen zijn buiten, in de priëltjes. Een shrapnell komt aangefloten. S.. s.. s.. Ik knip met de oogen. Wat gaan mij de granaatkartetsen aan, waarvan de kogels zich verdeelen over de ketels en de machines in de fabriek. Ss.. ss.. ss.. sss... Donders, dat is op ons gemunt. Het oor heeft in de maanden van oefening leeren onderscheiden.... Ik sta snel op, de oogen wijd open.

Een verschrikkelijke ruk en een knal. De granaatkartets is voor de schuilplaats ontploft. Een dikke rookwolk dringt het hol binnen. Daar komen de kameraden binnengerend. Eén, een heel jonge kerel, met rooden kop en glinsterende oogen. Hij doet den mond open, hij heeft mij iets nieuws te vertellen.

«Ik ben geraakt». Hij zegt 't vroolijk. Hij ziet er in het geheel niet verschrikt uit.

«Waar?»

«Hier aan het dijbeen.»

Langzaam siepelt het bloed te voorschijn uit de scheur in de broek.

Ik scheur hem de broek stuk. Een rond gat, waaruit zwartrood bloed druppelt.

«Pakt hem toch aan, kerels!»

«Ik ben ook gewond!»

De Elzasser, die dit zegt, ziet er ook heel vergenoegd uit. Maar nauwelijks heeft hij de woorden gesproken, of hij wordt wit. In een oogwenk zijn de lippen blauw, uit mond en neus druppelt bloed. Hij grijpt niet beide handen naar den buik.

«Waar?»

«Aan rug en voet.»

Van zijn voorhoofd parelen zweetdruppels. Eén verbindt er den eersten gewonde, die zich verzet. Hij wil den ander, die ernstiger gewond is, helpen. Een brave kerel. Wij trekken den Elzasser, die half bewusteloos is, de jas van het lichaam, het hemd moeten wij opensnijden. Een rond gat in den rug. Uit den mond vliet nog steeds het bloed. De long moet geraakt zijn.

«Ach, zoo erg is het niet», zeg ik, een grapje makend, «een schot om in het vaderland te genezen.»

Ik leg hem het verband op de wond, terwijl een ander hem den schoen open snijdt. De kogel is in den schoen blijven steken. De voet is niet geraakt.

S.. ss.. sss.. ssss.. weer voor onze veldwacht.

«Donders, er uit, wie niet aan het verbinden is. In het gat onder de brug is het veilig.»

Onmiddellijk zijn allen verdwenen. Wij brengen den gewonde half ontkleed in het veilige gat. De Elzasser is nog krijtwit, maar hij glimlacht alweer vriendelijk. In het veilige gat liggen nog twee gewonden. De sensatie is reeds lang voorbij. Wij krijgen rillingen over den rug. Ook geraakt door kogels van de eerste granaatkartets.

De eene heeft een schot aan den hals. Maar zijn goedmoedig gezicht grijnslacht vergenoegd uit het verband. Hij heeft geen pijn. Een hospitaalsoldaat komt aangerend en verbindt den vierden gewonde, die doodsbleek op den grond ligt en naar adem hijgt. Schoten in borst en schouder. Hij steunt en jammert.

«Water, water.»

Buiten ontploffen nog steeds de granaten. Een paar minuten later kunnen drie gewonden met begeleiders teruggaan naar een veilige plaats. Met den vierde ziet het er niet zoo goed uit. Hij wil niet tot bewustzijn komen. De hospitaal-soldaat zit met een ernstig gezicht naast den jongen, die op mantels en dekens ligt. Hij kan niet door de loopgraven getransporteerd worden. Wij moeten wachten tot het donker wordt.

«Hoe gaat het er mee?» fluister ik den hospitaal-soldaat in het oor.

Hij maakt een hopeloos gebaar en fluistert terug:

«De long. Een kwaad schot.»

Ontdaan zitten de kameraden in de woonholen. Waar nog een half uur geleden de mondharmonika speelde, de kaarten op de tafel vlogen, gelachen werd om flauwe moppen, daar is

De strijd voor Verdun.

(Joh. Braakensiek in « De Amsterdammer »).

het nu ijskoud, niettegenstaande de zon. De dood heeft ons gegroet. Allen denken na. Den één zijn de kogels tusschen de beenen door gevlogen, den ander is de pet geraakt. En juist die vier... hoe gemakkelijk hadden ze mij kunnen treffen... En de Elzasser was altijd zoo vroolijk... En juist de vierde was zoo'n brave kerel....

Om negen uur droeg men den vierde op een baar weg. Wij geven hem de hand. Hij merkt het niet.

Een half uur later komen vier nieuwe van de reserve. Om tien uur gaan de posten op wacht. Een paar nieuwe gezichten....

Twée dagen lang zit niemand in onze priëlen. Den vierden dag spelen wij weer kaart, de mondharmonika speelt.

« Hier zat de Elzasser », zegt er een, « waar hij nu zijn mag? Of hij er boven op komt? »

Een trekt de schouders op.

De vriend van den vierde kijkt, alsof hem dadelijk de tranen in de oogen zullen springen.... »

Een officier van een Fransch regiment jagers deed het volgende verhaal :

« Nooit heb ik mijn mannen met zulk een woede op den vijand zien losstormen. Mijn sektor in het bosch hadden zij in minder dan een uur gezuiverd. Op een punt tegenover een hoek van het woud was een Duitsch machinegeweer

in een kuil opgesteld en werd door omgehouwde boomstammen beschermd ; het deed een doodelijken metaalregen op ons neerkomen. Een sergeant en twintig man, die zich daar vrijwillig voor aangeboden hadden, verdreven de Duitschers, die het geweer bedienden. Het was het werk van een oogenblik. Tusschen de boomen dekking zoekende, sprongen zij telkens een eind vooruit en stormden met gevelde bajonet op den vijand af. »

Reeds vroeg in den namiddag was het bosch weer geheel in handen der Franschen. De Duitschers maakten zich echter, woedend over hun nederlaag, al weer voor een nieuwen aanval gereed. Terwijl de reserve-bataljons, die achter de hoogte bijeengebracht waren, in stelling werden gebracht, concentreerde hun artillerie haar vuur op het bosch en de hellingen, ten einde te voorkomen, dat er Fransche versterkingen konden aanrukken.

Honderden Duitsche granaten ontploften in de trechters en deden het modderige water omhoog springen. Toen het duister geworden was, deden de Duitschers den tegenaanval en hoewel zij den strijd lang doorzetten, kwam er geen verandering in de positie.

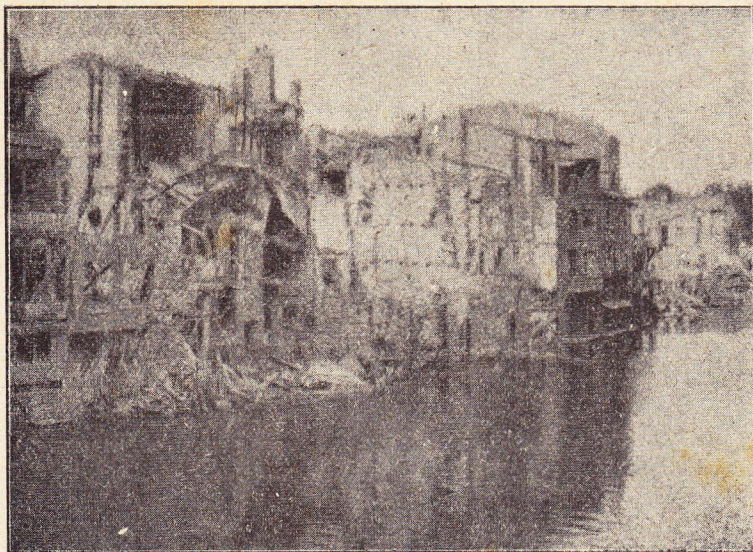
Aldus vocht men op de hellingen rond Vaux, op alle punten, om samen te werken tot verdediging van het fort.

De kroonprins moest en zou Vaux hebben. Het was noodig voor de moraal van het land.

In Februari immers had men de verwachting zoo hoog gespannen bij de bevolking. Duitschland was geblokkeerd en leed reeds gebrek. Een nieuwe zege moest voor eenigen tijd verheffing der moraal brengen. Een militaire beschouwing van die dagen drukte het juist uit :

« Het plan der Duitschers stond van den aanvang af onverbiddelijk vast : het aanwenden van alle middelen en krachten tegelijk om zoo snel mogelijk een grooten slag te slaan, die een overbluffenden indruk moest maken en die door zijn moreel effect den vijand moest overstelpen ; daardoor werden dan ook voordeelen behaald, maar het groote, het overweldigende... er wordt nog steeds op gewacht en 't komt niet. Telkens weer een grootsch opgezette onderneming, met veel ophef aangekondigd, en telkens weer een geachtelijk slagen of mislukken in ieder geval van het groote, dat het doorslaand sukses brengen moest ; zoo was het offensief tegen Parijs bij de Marne gestuit, dat tegen Petersburg, hetwelk in de moerassen van Riga vermoorde en het duikboot-effect, dat tegen de opvangnetten en de bewapende handelsschepen te pletter liep. En dan weer een periode van rust, om iets nieuws voor te bereiden. De tijd dringt en Duitschland kan het op den duur niet op 't uithoudingsvermogen laten aankomen, omdat zijn hulpbronnen eerder uitgeput raken dan die van zijn vijanden.

Stellen we daartegenover de aktie der Entente, dan moet erkend worden, dat ook zij tal van mislukkingen te boeken heeft, in het algemeen voortspruitende uit de omstandigheid, dat de wereldoorlog haar verraste, maar toch blijft

De Maas, gezien van de «Place Chevert» in 1916.

langzamerhand meer gemeenschappelijk overleg, grootere beheersching van de situatie en haar kracht zit voor een groot deel in het winnen van tijd.

Een periode van aktie is thans weer voor Duitschland ingetreden, want ondanks militaire suksessen wordt de ijzeren ring, waarin het langzaam maar zeker gesloten wordt, voortdurend knellender en een of ander offensief dient te laat genomen om verlichting te brengen. Het wil aan verschillende kanten tegelijk breken uit de omkluistering en 't is geen toeval, maar een zuiver logische ontwikkeling van den loop der dingen, dat de enorme aanval op Verdun samenvalt met de hernieuwde duikboot-aktie, de diplomatieke campagne, die Bernstorff in Amerika voert en de reis van koning Ferdinand — den poortwachter van het Oosten, die den toevorweg via Konstantinopel moet open houden — naar de hoofdkampen der Centralen.

Dit alles zijn pogingen, om den kring te verwijderen, dien de Entente steeds hechter sluit door den ekonomischen sleutel. In dit licht dient ook de aktie tegen Verdun beschouwd te worden, want achter de vesting-loopgraven van Verdun liggen weer de gewone loopgraven, waar eenig k.m. terreinwinst uit militair oogpunt van gewicht kunnen zijn, doch op den algemeenen gang van zaken zonder invloed.

En inmiddels gaat de groote, kommercieele aktie tegen Duitschland voort — het was immers de ekonomische bron, waaruit het zijn kracht putte om het militarisme te voeden. »

Maar de Lente verliep, 't werd Zomer. Verdun viel niet en in Duitschland steeg het gebrek.

Wat Haase omstreeks dien tijd in den Rijksdag verklaarde, dat er in groote kringen in Duitschland gebrek werd geleden, vertelden ons ook de uitgezette Engelschen, die in die dagen te Vlissingen op hun passen wachtten, om

's morgens naar Engeland te vertrekken en die wij er spraken.

Engelschen, dat is bij manier van spreken, de officieele nationaliteit, want de meeste uitgezette waren Duitsche vrouwen met een Brit gehuwd. En haar klachten kwamen dan ook in 't Duitsch.

« Gebrek!... Ach mein Gott... » en ze noemden ze ons op, de artikelen die ontbraken of schaarsch en duur waren. Ze verhaalden van de lange rij wachtenden aan de winkels, van brooden aardappel- en boterkaarten.

Die lieden hadden 's morgens Berlijn, ofwel een kamp bij de Duitsche hoofdstad verlaten.

« En ik was den 27ⁿ Augustus 1914 aan het visschen op de Noordzee », verhaalde een stoere Schot, « toen een Duitsche torpedojager onzen trawler in beslag nam. De dapperen lieten ons scheepje met bommen zinken en brachten ons naar Bremen op. Maar de Duitschers zijn nu geslagen bij Verdun. Dat zagen we in 't kamp. Vele bewakers beginnen weer te kruipen. En als ze kruipen is het, omdat ze zich kleiner gevoelen. Dat deden ze vroeger ook toen ze overal indrongen. O, eerst bij die kampen, wat gevoelden ze zich meesters. 't Was overwinning overal en ze zagen ons al gelijk een slavenras aan. Ze hebben mij geslagen — de man toonde nog het litteken op zijn been — omdat ik hen lafaards noemde, toen ze een Belgisch priester, die niet vlug genoeg stapte, met een geweer in de lendenen stootten. Nu zijn ze zelf « down... » 't is of ze voelen, dat Englands afrekening ook komt. Of wel, willen ze de martelaarsrol gaan spelen, de aangevallen onschuld die zich hardnekkig verdedigde, maar niet tegen allen op kon. Maar ik ken ze nu... »

En de zeeman wierp er een paar voor ons onverstaanbare, maar toch begrijpelijke Schotsche scheldwoorden uit.